

HÖGSKOLAN KRISTIANSTAD

Institutionen för beteendevetenskap

**C-uppsats i pedagogik
(41-60) 20 poäng
Vt 2006**

HEMMAFRUARNAS EPOK

Författare: Lisbeth Strömblad

Handledare: Bo Nilsson

Abstract

Syftet med studien är att undersöka hur samhälleliga institutioner och olika aktörer påverkade kvinnorna under 1950-talet att bli hemma och ta hand om hem och familj. Studien inleds med en historisk tillbakablick som startar omkring 1920 och avslutas med efterkrigstiden. Femtiotalet brukar kallas hemmafruarnas epok och jag har studerat litteratur, tidskrifter och forskning som behandlar denna period och som berör kvinnors situation.

Undersökningen bygger på avhandlingar och andra böcker samt olika myndigheters betänkanden. Texterna har granskats kritiskt.

Undersökningen visar hur flera aktörer försökte påverka kvinnorna till att stanna hemma och ta hand om hem och familj. Under beredskapstiden gjordes ansträngningar att få kvinnorna att tjänstgöra inom industrin, lantbruk andra verksamhetsgrenar för att ersätta de män som var uttagna till beredskapstjänst. När kriget var slut gick männen tillbaks till sina arbeten och kvinnans roll i hemmet betonades av flera aktörer som viktig och att hennes plats var där.

Under slutet av femtiotalet och i början av sextiotalet förändrades situationen. Kvinnan behövdes inom industrin och Svenska Arbetsgivarförningens attityd till kvinnlig arbetskraft förändrades. Kvinnorörelserna kämpade också för att kvinnorna skulle vara yrkesverksamma, för att öka jämlikheten mellan man och kvinna.

Innehåll

1 Inledning.....	5
1.1 Syfte.....	5
2 Historisk bakgrund	6
2.1 Arbetslöshet och fattigdom.....	7
3 Tidigare forskning	9
3.1 Fru Lojal	9
3.2 Beredskapstiden.....	10
3.3 Efterkrigsplanering	11
3.4 Tidningsskribenternas uppfattningar om kvinnans roll.....	13
3.5 Från moder till samhällsvarelse.....	15
3.6 Folkhemmets rekvisita och hemmafruars klädsel	17
3.7 Femtiotalet betecknas som en hemmafruperiod	18
3.8 Världskrigen och emancipation och genusarbetsdelningen.....	19
3.9 Modrande.....	20
4 Metod.....	22
4.1 Kritisk läsning och analys	22
4.2 Kritiska reflektioner.....	25
Resultat	27
5.1 Aktörer försöker att förändra kvinnans roll.....	27
5.2 Världskrigen påverkar kvinnornas roll	28
5.3 Hemmets sysslor.....	28
5.4 Arbetsgivarverket	28
5.5 Barnomsorg	28
5.6 Veckotidningarnas uppfattning om hemmafrurollen.....	30
5.7 Alva Myrdal och Viola Kleins rekommendationer	30
5.7.1 Kvinnans levnadsfaser.....	31
5.7.2 Kvinnornas uppgift.....	32
5.8 Ideal och Normer	33
5.9 Arbetsmarknadskommitténs kvinnoutredning.....	33
6 Diskussion	35
6.1 Styrningsmentalitet.....	35
6.2 Hemmafru och husmoder	36
6.3 Kvinnors utbildning och samhällets normer.....	36
6.4 Vårdnadsbidrag.....	37
Referenser.....	38

1 Inledning

Under andra världskriget var det viktigt att kvinnorna hjälpte till i arbetslivet och att de ersatte männen på verkstadsgolvet och inom jordbruket. Jag blev förvånad över att det verkade så självklart att träda tillbaka och lämna över arbetsuppgifter till männen när kriget var slut. Det förvånade mig att kvinnorna inte kom ut i arbetslivet och förblev yrkesverksamma. Femtiotalet kallas ofta hemmafruarnas epok och jag blev väldigt intresserad av detta uttryck.

1.1 Syfte

I min studie och forskning om hemmafruarnas epok försöker jag få större klarhet kring frågan – Vilka aktörer påverkade kvinnor att stanna hemma och ta hand om hem och barn? Vem var det som ville att kvinnorna gav upp sin karriär för familjens skull. Ville kvinnorna själva vara hemmafruar eller var det andra krafter som försökte påverka kvinnorna att stanna hemma och vårda hem och familj? Min frågeställning är: Vilka samhällseliga aktörer fanns på arenan?

Jag hade själv en idé, att kvinnorna valde hemmafrurollen berodde på de stora barnkullar som föddes på tidigt femtiotal och att barnomsorgen inte var tillräckligt utbyggd, men under mina studier har jag kommit fram till att det inte finns ett svar på frågan, utan flera svar.

2 Historisk bakgrund

Jag startar den historiska tillbakablickningen år 1919. I *Morgonbris* utgiven av socialdemokratiska kvinnoförbundet publicerades då, enligt Hirdman (1992) den mest feministiska artikeln som någonsin publicerats i tidningen. Även om den stod där isolerad och utan någon debatt så fanns den där och kvinnor kunde läsa, citerad i Hirdman (1992)

Att det var rent omoraliskt att gift kvinna gav upp sin ekonomiska självständighet när hon gifte sig. Mot det borde de socialdemokratiska kvinnorna ständigt propagera. Detta försummade dock kvinnorörelsens organ, så länge de stillatigande åse, att kvinnorna med de bästa förutsättningar att själva skaffa sig en utkomst, strax, så snart, de förenat sina öden med en tillräckligt efterbliven eller eftergiven man. Bortkasta denna sin självständighet och ekonomiskt övergå till bihang till mannen (s. 72).

Signaturen ML ritade upp hur ett kvinnoliv borde levas: Hustruns ekonomi fick på intet vis sammanblandas med mannens. Skulle äktenskapet ha barn skulle det maximum vara två stycken. Självklart skulle barnkrubbor och kindergarten ta hand om barnen när modern arbetade. Det privata hushållet skulle försvinna och ersättas med kooperativa matlag i en sorts familjehotell. Förbundet borde veta att propagera farorna för den kvinnliga ungdomen att gifta sig och uppge sin ekonomiska självständighet. Förbundet borde agera för barnkrubbor och kindergarten, kooperativa matlag, lika lön, preventivmedel, och friare abortlagstiftning.

Efter dessa artiklar fanns möjlighet till diskussion om kvinnoförbundets program men den kom inte. Enligt Yvonne Hirdman (1992) blev det bara en blygsam diskussion om kvinnans rätt till arbete. Initiativet kom inte från kvinnoförbundet. Tvärtom var det ett svar på attacker utifrån mot kvinnoarbete, attacker som nu inleddes och som skulle återkomma under hela mellankrigstiden. De socialdemokratiska kvinnornas försvar för de gifta kvinnornas arbetsmöjligheter var också defensivt. De litade inte på att stat och samhälle annars kunde garantera kvinnornas försörjning. Den socialistiska teorin (utformad av Zethin, Bebel och Engels) började komma fram igen. I *Morgonbris* skrev redaktören i en ledare 1924, citerad i Hirdman (1992)

Det går sålunda inte längre att på allvar diskutera eller ifrågasätta att alla kvinnor skola tillbaka till hemmet och att deras naturliga plats är att verka därigenom (s.74)

Enligt Yvonne Hirdman (1992), skrev Eva Wigforss att

utvecklingen går emellertid helt säkert i den riktningen, att de gifta kvinnornas arbete utanför hemmet blir allt vanligare (s.74).

Kvinnoförbundets inställning var att det är både självklart och positivt att kvinnor arbetar. Men samtidigt förekom helt andra analyser. Gift kvinnas arbete ansågs vara bitter nödvändighet nu därför att mannens lön var låg som försörjarlön. Lösningen blev då att mannen skulle ha högre lön. – Kvinnan kunde återvända till hemmet. Eva Wigforss (gift med Ernst Wigforss) ansåg att man borde fundera på att införa hustrulön eller familjeförsörjningstillägg. Eva Wigforss som hade den teoretiska insikten att kvinnoarbetet skulle öka men hon såg inte detta som en positiv utveckling. Hon försvarade de låga kvinnolönerna.

Men när kvinnornas löner är de som hålls nere, är risker för hemmen mindre. Modern kan gå tillbaka till hemarbetet, när så behövs (s. 75).

2.1 Arbetslöshet och fattigdom

Yvonne Hirdman (1992), hävdar att de socialistiska kvinnorna hade stött på ett problem. Omkring 1925 hade man löst det: Man erkände den gamla marxistiska analysen att kvinnorna skulle ut i det ”verkliga” arbetslivet oundvikligen, men lät den gälla under kapitalismen, under socialismen däremot skulle kvinnor ”slippa arbete utanför hemmet”. Ty socialismen ”det nya samhället” måste bygga på gedigna hem. Vid valet 1924 löd propagandan

Med socialdemokratin, för hemmets bestånd (s. 76).

och med hemmen i centrum och mannen som ensamförsörjare följde ett starkt argument för höjda löner.

Enligt Yvonne Hirdman (1992), blev 1930-talet det decennium då kvinnoförbundet lyckades samla ihop alla trådar. Kvinnoförbundet fick då ändrade arbetsuppgifter. Krisen kom och med den arbetslöshet och fattigdom. Hotet om kvinnors rätt till arbete kom från olika politiska håll. – Gifta kvinnor borde förbjudas att arbeta. Det här var

grundläggande rättigheter som var i farozonen och värnet om kvinnans rätt till arbete blev en av de viktigaste frågorna för det socialdemokratiska kvinnoförbundet.

Enligt Hedenborg och Wikander (2003), har intresset för barnuppfostran debatterats ofta under dessa årtionden bland annat av författarparet Alva och Gunnar Myrdal, den förstnämnda skrev 1932 att spädbarnsvården är den arbetsammaste, opersonligaste och tekniskt mest fordrande, varför den saken väl lämpar sig att överlämnas till expertis, vilket ju även bevisas av att så ofta sker i de hem, där ekonomin tillåter.

Paret Myrdals argument stod inte oemotsagda. Enligt Hedenborg och Wikander (2003) hävdade ekonomihistorikern Eli F Heckscher och hans maka Ebba att den offentliga barnpassningen förde barnen från deras föräldrar och framför allt från modern, som borde vara den centrala personen i barnens liv. – Just ifråga om små barns fostran fordras det odefinierbara något som också enkla, olärda mödrar vanligen kunna ge och som är så svårt att ersätta på artificiell väg. Det kan nämligen inte köpas för pengar, och man kan inte läsa sig till det i böcker.

3 Tidigare forskning

Studier inom området har tidigare gjorts inom bland annat humanistisk, historisk och samhällsvetenskaplig forskning. Olika områden har behandlats.

3.1 Fru Lojal

Sverige hade befunnit sig i krigsberedskap i fyra år och under dessa fyra år hade arbetskraft varit en bristvara. Enligt Johanna Overud (2005), försökte Arbetsmarknadskommissionen locka till sig kvinnlig arbetskraft till den krigsviktiga industrin och syftet var att lösa landets försörjningsläge under beredskapsåren. Propagandaskapelsen hette Fru Lojal och på svenska journalfilmer kunde man höra hur hon traskade upp för fabriksgrindarna, rakryggad och samvetsgrann. Journalfilmsrösten deklarerade att Fru Lojal efter några veckors beredskapskurs i mekanik nu hade ersatt en man som kallats till reservtjänst.

Johanna Overud (2005), har i sin doktorsavhandling visat att den gifta husmodern som Fru Lojal representerade, hade inga barn att ta hänsyn till och var i själva verket fri och redo att åta sig arbete på de grunder som beredskapssituationen erbjöd. Järn och verkstadsindustrins undersökning 1945 pekade mot att Fru Lojal istället var fröken Lojal. Det var unga flickor från landsbygden som hade möjlighet att följa propagandans exempel.

Overud (2005), har undersökt varför propagandan misslyckades med att påverka sin målgrupp (den gifta husmodern) agerande och hon kom fram till att det berodde bland annat på, att man ställde orimliga krav för målgruppen. Det var inte realistiskt för flertalet kvinnor att efter två-tre månaders utbildning i verkstadsindustrin stå beredd för att tillfälligtvis kunna användas i arbetslivet. Beredskapsåren blev aldrig det tillfället när svenska kvinnor i större utsträckning lämnade hemmen och började förvärvsarbeta. Husmoderskontraktet stod stabilt trots de förändringar som beredskapsåren gav upphov till.

Det var inte bara försvaret som blev färgat av beredskapstidens militära retorik. Johanna Overud (2005), beskriver hur hemupplysningsmaterialet blev påverkat av mobiliseringsterminologin. Med uttryck som ”hemmafronten” och ”kökets och

tvättstugans beredskap”, försökte man att höja anseendet för kvinnornas insatser. Statens informationsstyrelses sektion för folkberedskap utnyttjade hemmet i propagandasyfte. Att folk skulle vara medvetna om vissa svenska värden som var värda att försvara och därmed stärka sin intellektuella och moraliska motståndskraft. Huvudpersonen i detta hem var en kvinna, vanligtvis en husmor. Det framkom tydligt att hennes plats i hem och familj förstärktes i krig.

Samarbetsorganet Husmödrars samarbetskommitté som bestod av olika kvinnoförbund, spred mycket information ut till hushållen enligt Overud (2005). Kurser, föredrag och demonstrationer anordnades av kommittén. Statliga *Aktiv hushållning* ansåg att det var viktigt att de kunde bidra till landets motståndskraft under krisen. Husmodern skulle vara noga med att kalkylera och planera. Aktiv hushållning drev igenom rationaliseringar och utbildningar för att höja husmödrar och hemarbetets värde. Aktiv hushållning var en statlig institution som fick fortsätta efter krigets slut. Man satsade på hemmets område. I ett betänkande 1945 föreslogs också ökade yrkesutbildningar på det husliga området samt nya husmodersskolor.

3.2 Beredskapstiden

Den statliga efterkrigsplaneringen mot kvinnoarbetslöshet skedde i en tid då det fanns vissa tendenser till en uppluckring av traditionellt tänkande kring ”manligt” och ”kvinnligt” arbete. Under beredskapstiden (1939-1945) ökade efterfrågan på kvinnlig arbetskraft till följd av krigs och ersättningsproduktionen samt inkallelserna till militär beredskapstjänst. Kvinnorna behövdes inom typiskt manliga yrkesområden och utbildning av kvinnligt reservarbetskraft började. Historikerna Nina Almgren och Camilla Norrbin (1999), hävdar att man inom kvinnoarbetsmarknaden (särskilda sakkunniga inom frågor om kvinnoarbetsmarknaden) var väl medveten om att det inför efterkrigstiden gällde att bevaka de svenska yrkeskvinnornas särskilda intressen. Efterkrigstiden kunde innebära en reaktion och en återgång till förkrigstidens genusarbetsdelning i arbetslivet, men den kunde också göras till en ny genombrottstid. En viktig huvudfrågeställning blir därför hur kvinnoarbetsmarknadens strategier såg ut och i vad mån de lyckades göra sig gällande i arbetsmarknadskommissionen.

Almgren och Norrbin (1999), redogör för hur Sverige som var ett neutralt land, befann sig i en annan situation än Europas övriga länder. Men även det svenska näringslivet

inriktades på krigs och ersättningsproduktionen och unga svenska män var borta hemifrån för att ligga i beredskap. Stundtals var det en kraftigt stegrad efterfrågan på och stor brist av arbetskraft. Frågan om det kvinnliga förvärvsarbetet kom att hamna i fokus för den arbetsmarknadspolitiska diskussionen. Vid krigsslutet efterfrågades en statlig utredning av efterkrigsproblemen. Man ville vara förberedd att möta övergången till fredsförhållanden. I februari 1944 tillsattes Kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering. Dess uppgift var att planera för den svenska ekonomiska politiken vid omställning från krigs till fredsekonomi. Folkpartiet och arbetarrörelserna (SAP och LO) lät också under krigsåren utarbeta riktlinjer för efterkrigspolitiken främst på det sociala och ekonomisk-politiska området. Under 1940-talet kom också ett genombrott för kvinnors deltagande i rikspolitik.

3.3 Efterkrigsplanering

1945-1951 försökte regeringen att förverkliga sitt efterkrigsprogram i 27 punkter och en rad socialpolitiska reformer genomfördes. Programmet grundade sig i att staten skulle ta ansvar för många av de problem som fanns i samhället. Grunden för politiken utgjordes av hög sysselsättning och en rättvis inkomstfördelning bland medborgarna och dessutom ett större statligt inflytande över näringslivet. Folkpensionen höjdes, barnbidraget infördes samt fria skolmåltider. Enligt Almgren och Norrbin (1999), kännetecknades tiden efter andra världskriget av ekonomisk högkonjunktur och brist på arbetskraft. Intresset för kvinnliga förvärvsarbetet vaknade ännu en gång. Perioden brukar kallas för ”skördetiden” i Sveriges politiska historia. Det var nu många av de välfärdspolitiska reformerna som utretts under 1930-talet och krigsåren skulle omsättas i verklighet och Sverige förvandlades till en välfärdsstat.

När Alva Myrdal i mars 1944 höll ett föredrag om svensk efterkrigsplanering så var målsättningen att integrera kvinnokravet på kvinnans rätt till lönearbete med efterkrigsprogrammets paroll om ”arbete åt alla”. Alva Myrdal hade själv varit med om att utarbeta arbetarrörelsens efterkrigsprogram och var en nyckelfigur i den svenska diskussionen om efterkrigsplanering. Hon ingick i arbetarrörelsens efterkrigsråd och var aktiv i yrkeskvinnornas riksråd samt vice ordförande i yrkeskvinnornas internationella federation. Hon var en av de ledande krafterna i yrkeskvinnornas samarbetsförbund i en organisation som tillkom 1944 för att hävda kvinnornas yrkesintressen i den kommande efterkrigsperioden enligt Almgren och Norrbin. I februari 1943 fick kvinnosaks-kunniga

på sin lott att planera för den kvinnliga arbetsmarknad i efterkrigstidens Sverige. De skulle börja med att utarbeta en utredningsplan .

Enligt Almgren och Norrbin (1999), betraktades utredningsuppgiften som ett unikt tillfälle att planera konstruktivt på längre sikt för kvinnoarbetsmarknaden. Det rådde enighet om att långsiktigare planering för den kvinnliga arbetskraftens användning skulle vara en hörnsten i efterkrigsplaneringsarbetet. Om nu arbetsmarknadscommissionen principiellt skulle invända mot denna inriktning så hade de kvinnoaks-kunniga beslutat att de skulle avsäga sig utredningsuppdraget. De kvinnoaks-kunniga rekommenderade en karläggning av den kvinnliga arbetsmarknaden, så väl under kriget som under freden samt av de historiska och internationella erfarenheterna av kvinnoarbete i freden och av kvinnoarbete i krigs och efterkrigsarbete. Kvinnoaks-kunnigas uppfattning var att arbetsmarknadens krav på den mer balanserad arbetsdelning mellan könen måste uppfyllas. Kvinnokraven gällde frihet att välja yrke och utbildning samt behovet av lönsam och lämplig sysselsättning. I samma andetag som kvinnoaks-kunniga talade om ett fritt yrkesval redogjorde de för familjens krav.

- Krav att manlig och kvinnlig arbetskraft ej lokaliseras till olika orter
- Att kvinnans uppgifter i hem och familj ej hindras
- Att kvinnlig yrkesutbildning tillvaratages a) genom att kvinnor särskilt väljer sådana yrken och sådan utbildning som kommer dem tillgodo även i hemarbetet.
b) genom att deras återinträde på arbetsmarknaden underlättas

Enligt Nina Almgren (1999), var det under kriget mycket stora omflyttningar av kvinnlig arbetskraft på arbetsmarknaden. Den kvinnliga arbetskraften hade såväl före som under krigsåren minskat i betalt husligt arbete och jordbruk och ökat inom kontor, handel, vissa industrier och social vård.

Arbetsmarknadscommissionen visade svalt intresse för kvinnoaks-kunnigas ambitioner att planera långsiktigt för kvinnornas deltagande i förvärvslivet.

Enligt Nina Almgren (1999), stod Alva Myrdal bakom det mesta i utredningstexten som överlämnades till arbetsmarknadscommissionens ordförande. Där angav man tre skäl till att de inte bara måste utreda frågan om lämpliga hjälpformer mot kvinnlig arbetslöshet utan även måste planera för den kvinnliga arbetskraftens användning i

fredsproduktionen på sikt . Det andra kravet på långsiktighetsplaneringen för kvinnors del var knuten till den generella förklaringen till kvinnors minskade förvärvsarbete, vilken var att en större andel kvinnor ägnat sig åt husligt arbete i det egna hemmet. Under krigsårens ”goda konjunktur” hade kvinnor gift sig i större omfattning än tidigare. Den tredje anledningen var att en större kvinnoarbetslöshet var att vänta. Man räknade med att de män som kom hem från beredskapstjänst givetvis skulle återfå sin arbetsanställning och kvinnorna som anställdes i deras ställe måste lämna arbetet. Kvinnosakskunniga motsatte sig däremot att nyanställda kvinnor skulle träda tillbaka till förmån för nyrekryterade män.

3.4 Kvinnoförbundens och tidningsskribenternas uppfattningar om kvinnans roll

Enligt Ingela Schånberg (2001), visades i tidskriften Hertha (Fredrika Bremer förbundets tidskrift) ett stort intresse för samhällsekonomin och kvinnornas betydelse för denna i början av 1950-talet. Det var ett händelserikt årtionde inom den borgerliga kvinnorörelsen. Kvinnans val mellan hem och familj och gamla sanningar ifrågasätts. Att den unga kvinnan skulle utbilda sig var en självklarhet enligt tidningen. Utbildning kostade pengar och förbundet uppmanade föräldrarna att spara barnbidraget till dotterns utbildning. Årsmötet 1951 ansåg att kvinnors intresse för samhällsekonomin måste väckas och detta medförde att tidningen i en rad artiklar behandlar samhällsekonomiska frågor. Familjepolitik kom att bli ”hemekonomisk politik”. I en artikel behandlades problemen med värderingen av hemarbetet. En annan artikel beskrev hemmet som ett företag och kvinnan som egen företagare. I samhällsekonomiska termer behövde dessa företag vara välskötta och kvinnorna behövde en god utbildning, bland annat barnavård och ekonomi. Tidningen Hertha propagerade för en förbättrad huslig utbildning.

Att göra hemarbetet till ett yrke och se husmodern som en egen företagare var ett sätt att uppvärdera det kvinnliga arbetet i hemmet. Enligt Ingela Schånberg (2001 s. 123), var könsideologin en hjärtefråga i Hertha under 1950-talet. Hur skulle kvinnor välja? Journalisten Barbro Alving konstaterade uppgivet att vad kvinnan än gjorde så blev det fel. Den unga kvinnan som inte utbildade sig var ett nöd. Den yrkesutbildade som stannade hemma var en förlust för staten. Den yrkesutbildade som yrkesarbetade försummade barnen och sig själv. Inte heller den hemarbetande kvinnans situation var tillfredsställande. Hon stagnerade på det personliga planet och fick minskade vyer.

Ingela Schånberg (2001), skriver att tidskriften Hertha ansåg att kvinnans uppgift var husmoderns uppgift, både att vara den goda modern och den goda samhällsmodern. Den goda modern skapade trivsel i familjen och husmoderns goda egenskaper ansågs vara organisationsförmåga, att kunna skapa levnadsvanor, gemenskap, skönhet, njutning och trygghet. Man nämnde inget om kärlek. Den goda samhällsmodern ville skapa ordning och hemtrevnad i samhället. Enligt Ingela Schånberg (2001), fanns dock andra exempelvis Karin Westman Berg som hade en annan uppfattning här citerad i Schånberg (2001)

Vi kan inte se moderligheten som ett kvinnans speciella bidrag till ett hem och samhällsarbete (s.124).

Både män och kvinnor kunde vara mödrar vare sig de fött barn eller ej.

Att det fanns olika uppfattningar i frågan märks i ledarna. I en artikel ställdes frågan vad kvinnosak är och tidningen svarade här citerad i Schånberg 2001)

De speciella psykiska och fysiska särdrag som kännetecknar kvinnan-könet är helt enkelt utgångspunkten för vårt arbete./Vi/ kräva lika villkor inom de områden där män och kvinnor är likaberättigade - det vill säga står sida vid sida och arbetar med samma arbetsuppgifter (s.124).

Förbundet står alltså för en särartsuppfattning men det samhälleliga planet krävde man samma formella villkor för män och kvinnor. Genusarbetsdelningen både i hemmet och på arbetsmarknaden ifrågasätts i Hertha enligt Ingela Schånberg (2001).

Svenska kvinnors vänsterförbund hade en könsideologi som utgick ifrån en likhetsuppfattning enligt Schånberg (2001). Som en kommentar till den statliga utredningen om familjeliv och hemarbete som kom 1947 meddelade de att yrkesvägledning för alla kvinnor vilken tog hänsyn till anlag och intressen oberoende av kön och klass, var ett medel att förändra kvinnors situation, dvs. det ekonomiska beroendet av mannen. Flickorna borde stimuleras att skaffa ett yrke oavsett om de tänkte gifta sig eller ej. Skolan borde avslutas med yrkesskola där alla skulle var till för båda könen. 1957 års förslag från skolberedningen om yrkesvägledning ansågs därför som speciellt positivt för kvinnor eftersom detta kunde medföra att traditionella yrkesval kunde ifrågasättas.

Enligt Schånberg (2001) , ökade kvinnors förvärvsintensitet under tiden efter andra världskriget från 31 % 1945 till 75 % 1994. Ökningen var kraftigast under 1960-talet och 1970-talet då ökade förvärvsintensiteten för kvinnor mellan 15 år och 64 år från 38 % till 68 %. Den kategori som främst ökat sitt marknadsarbete var de gifta kvinnorna i åldrarna mellan 15 år och 64 år, medan motsvarande andel 1980 har ökat till 73 % . På arbetsmarknaden avspeglades genusarbetsdelningen tydligt. Husligt arbete och vårdutbildningar var 1950 dominerade av kvinnliga elever, medan industri och hantverk samt jord och skogsbruk var manligt dominerade. Inom handel och kontorsutbildning var strax över 70 % kvinnor.

3.5 Från moder till samhällsvarelse

Gullan Sköld (2006) har studerat tidningen Året Runt och Vecko-Journalen samt några av profilerna inom svensk veckopress under femtio och sextiotalet. Inställningen att gifta kvinnor inte ska yrkesarbeta var i hög grad synlig i tidningen Året Runt under 1950 och 1960-talet. Enligt Gullan Sköld (2006) så kom förnyelsens vindar att blåsa först under slutet av sextiotalet på grund av politiska, ekonomiska, sociala och inte minst attitydmässiga förändringar som präglade Sverige vid denna tid. Året Runt var inte särskilt radikal när det gällde reportagematerialet. Nog kan kvinnan i Året Runt ha yrkesambitioner, men det är i första hand på hemmaplanet upptagen med matlagning, bak, sömnad, städning och inte minst barnaskötsel som vi som läsare av Thea Oljelunds och hennes kollegors alster får möta Året-runt-kvinnan.

Enligt Gullan Sköld (2006), fanns det i tidningen Vecko-Journalen vidare ramar än i Året Runt, i Vecko-Revyn skrev bland annat Eva Moberg och Barbro Alving. Ändå blir det bestående intrycket om publikation av, för och om de högre samhällsskikten. Även i Vecko-Journalen finns en avdelning som kallas ”kvinnligt material” av en skribent som hette Margit Vinberg. Hon tog upp allt från matrecept till mode och diverse hushållstips. 1958 vinner Margit Vinberg stora journalistpriset för sin insats i veckopressen.

Gulla Sköld anser (2006), att Eva Moberg och Marianne Höök skriver i skarp kontrast till det traditionellt ”kvinnliga” materialet. Även om dessa bägge ifrågasätter rådande kvinnoideal finns en för tiden typiskt kompromisslösning för kvinnors räkning hos Höök. I ett nummer av Vecko-Journalen 1955 skriver hon här citerad i Sköld (2006):

För oss finns det ingen dörr genom hemmets vägg om den yngsta kvinnogenerationen som säger att de vill tillbaka till hemmet, att de utjäktade yrkeskvinnorna med snabbkrämsbarn är ett varnande exempel (s. 33)

Enligt Gullan Sköld (2006), pläderade Höök här för att unga flickor visst skall utbilda sig men stanna hemma de tio till femton år det tar ”innan yngsta barnet kommer i skolan”. Hon möts av läsarreaktioner för och emot i insändarspalten. ”I angeläget ärende”.

Att hemmafruns roll måste uppvärderas höll de flesta med om, men att förpassas till hemmet under tio-femton år protesterade en del läsare mot. Men ett år senare skriver Marianne Höök i samma spalt under vinjetten Yrkeskvinnan-Modern avslutningsvis här citerad i Sköld (2006):

Låt oss bara inse att barn och barns mässling och koltålder är en samhällelig angelägenhet, inte ett skamligt underslev hos den yrkesarbetande kvinnan. Det är av största vikt att det kvinnliga yrkeslivet organiseras efter de faktiska biologiska och sociala villkoren. Arbetslivet är organiserat för att passa människor. Ett undantag härifrån utgör kvinnorna (s. 34).

I takt med att den så kallade andra vågens feminism sprider sig i Sverige skärps tonen i Marianne Hööks texter som handlar om kvinnofrågor anser Gullan Sköld (2006).

Bilden av de kvinnor som porträtterades i Året Runt var hemarbetande och husmödrar och i flertalet texter dominerade moderrollen. Det är den goda modern som framträder enligt Gullan Sköld (2006). Det blev naturligt att tidningen speglade en verklighet där i början av 1950-talet knappt 1,4 miljoner gifta kvinnor var hemarbetande och bara drygt 235000 var yrkesarbetande utanför hemmet. Man hade genom läsarundersökningar kommit fram till att Året Runts läsare till stor del bestod av hemarbetande husmödrar.

Gullan Sköld skriver i sin avhandling (1998), att hemmafrun har sin glansperiod under 30-40 och större delen av 50-talen. Man hyllade hemmafrun under denna period. Hon var en idealkvinna som ställde upp för man och barn och såg till att göra hemmet trivsamt och beboeligt för alla familjemedlemmar. Den växande kvinnorörelsen och feminismen under 60 och 70-talet ifrågasatte starkt den av mannen försörjda kvinnan, och istället för att vara status var det nära nog fult att ”bara vara hemma”.

3.6 Folkhemmets rekvisita och hemmafruars klädsel

Kerstin Gunnemark (1996), har undersökt en frågeställning, hur de blivande hemmafruarna uppfattade denna roll. Vilka ambitioner de hade och hur de upplevde förväntningarna från omgivningen när det gällde att samla till hemmet. Av Gunnemarks artikel framgår hur väl kvinnorna förberedde sig inför ett giftermål och ett eget hem.

Man började tidigt sy och handarbete, dukar och handdukar skulle märkas och hade man en brudkista kunde man förvara sitt linne i denna. De saker som flickan samlat skulle komma att användas när **hon** träffade **honom**, och de fått ett eget hem. Mor och mormor uppmuntrade men framför allt var det väninnor som inspirerade varandra till vad som skulle köpas. Det var en prestigefylld uppgift för mödrarna att hjälpa döttrarna till ett gott hem. Det skulle helst ha en bättre standard än i föräldrahemmet.

Många par hade sällskap under ganska lång tid, flera år om inte fästmän blev gravid och de blev tvungna att gifta sig. Under förlovningstiden var paret inte sammanboende men semestrade tillsammans.

Enligt Kerstin Gunnemark (1996), förbättrades arbetarens och tjänstemännens ekonomi allmänt sätt under 1950-talet. Mannens inkomst och familjens storlek påverkade självfallet hur mycket som blev över till hustrun att disponera för egen del. Småbarnsmödrarnas möjligheter till inkomster var begränsade men en del hade timanställning. Många kvinnor hade hemmafrurollen som ideal och det förespeglade dem knappast vid denna tid att skaffa förvärvsarbete.

Klädintresset var även på femtiotalet stort och många kvinnors dröm var att sy eller köpa en vacker dräkt. När det var fest klädde man upp sig. Mannen i strikt kostym eller uniform och hemmafrun var kvällen till ära sminkad och kokett. Hon fick då chansen till en paus från vardagslivets enkelhet där hennes klädsel var markant annorlunda.

Till vardags var det vanligaste plagget den så kallade städrocken. Den hade man på sig inomhus. Oftast var det mönstrat bomullstyg, knäpptes fram hela vägen och såg ut som en mammaklänning. Under bar man nylonunderkläder och på fötterna hade man

innetofflor. Städrocken var informell och traditionell. Den var praktisk och lättskött. Lite mer respektabel klädsel var kjol och blus eller en vardagsklänning. Långbyxor användes mest vid fritidsändamål enligt Kerstin Gunnemark (1996).

3.7 Femtioalet betecknas som en hemmafruperiod

Enligt Yvonne Hirdman (1992), innehöll den statistiska idealfamiljen 3,78 medlemmar 1950, där pappan var industriarbetare och mamman var hemmafru. Men det grå fattig-Sverige levde trots detta kvar. Svenskarna var t.ex. trångbodda. Över 50 % av lägenheterna i Stockholm var alltjämt på ett rum och kök. Trots detta hade vi nu pengar i Sverige till resor, möbler, böcker och det fanns även pengar till hemhjälp.

1950 bodde det 3,5 miljoner kvinnor i Sverige. Kvinnans plats var i köket.

Det rådde kvinnoöverskott i städerna men kvinnobrist på landet. De låga födelsetalen på trettioalet märktes tydligt. De unga flickorna var få. De flesta kvinnorna arbetade naturligtvis. Ca 800 000 fick lön för mödan. Av dessa var 204299 gifta. Dubbelarbete dvs. att vara förvärvsarbetande husmoder var inte så vanligt. Enligt en gallupundersökning 1943 var 79 % av alla gifta kvinnor hemmafruar. Siffran var inte lika hög 1950 men det var fortfarande en mycket hög siffra och de som arbetade fick lösa barnpassningsproblemet bäst de kunde enligt Yvonne Hirdman (1992).

Utöver problemet med barnpassning konstaterades i en utredning av Arbetsmarknadskommitténs kvinnoutredning från 1951 att den yrkesarbetande husmodern endast får 48 minuters fritid och 7 ½ timmes sömn.

Enligt Yvonne Hirdman (1992) var det en gammal god arbetartradition att befria gifta kvinnor från att arbeta åt andra. Samtidigt ropades det efter kvinnlig arbetskraft.

I ett betänkande av Arbetsmarknadskommitténs kvinnoutredning 1951 sades det, här citerad i Hirdman (1992):

Kvinnorna måste bibringas en annan inställning till sitt förvärvsarbete än den som nu är vanlig, samt intresse för ansvarsfullare uppgifter och utbildning härför (s. 203).

Enligt författarna Susanna Hedenborg och Ulla Wikander (2003), betecknas 1950-talet som en hemmafruepok, kanske den enda som blev förverkligad i Sverige. På grund av högkonjunkturen under denna period hade fler män än tidigare hade råd att "hålla" sig med en hemmafru. Men arbetskraftsbristen och kvinnors goda skolning sedan några

årtionden tillbaka, samverkade till att allt fler kvinnor ville "ut" och återfanns i den så kallade arbetskraften under 1960-talet. Efter andra världskriget började man genomföra reformer som handlade om utjämning och fördelning. Mödravårdsreformerna som mödrapenning och läkarvård nådde nu de flesta kvinnor som födde barn. Något som var mycket uppskattat var barnbidraget som började utbetalas 1948. Man började även införa skolmåltider.

1950 stod den svenska kvinnan i en korseld av motstridiga budskap och krav. Enligt Ingela Schånberg (2002), var man inom SAF ambivalent till kvinnor på arbetsmarknaden i slutet av 1940-talet. Den kvinnliga arbetskraften var billigare än den manliga men kvinnor hade en annan konstitution, de var mindre tekniska, inställningen till förvärvsarbete, de psykologiska omständigheterna som gjorde kvinnorna svårflyttbara i produktionen, större frånvaro och rörlighet, brist på utbildning och sociallagstiftningen (nattarbetsförbudet). Dessa faktorer bidrog till att kostnaderna för kvinnorna blev högre än för de manliga. Enligt Ingela Schånberg (2002), slog SAF vakt vid den traditionella arbetsdelningen efter kön. Mannens uppgift var att försörja fru och barn och kvinnans uppgift var moderns och husmoderns. Man kunde dock se vissa fördelar ur familjeekonomiskt perspektiv med en ökning av kvinnors förvärvsarbete. Först i slutet på femtiotalet började uppfattningarna om den kvinnliga arbetskraften att förändras inom SAF. 1958 talade Curt-Stefan Giesecke om den kvinnliga begåvningsreserven. Man började också att inom SAF tala om kvinnoarbetskraften som individer och individers rätt att välja sysselsättning efter anlag och intresse och inte som tidigare ett kollektiv av kvinnor.

3.8 Världskriget och emancipation och genusarbetsdelningen

I en artikel skriver Ulla Wikander (1992) att det brukar finnas mycket starka åsikter om vad världskriget betytt för kvinnornas emancipation i allmänhet och genusarbetsdelningen (dock inga undersökningar i Sverige). Utomlands har forskningen visat att den tidigare populära uppfattningen att kriget skulle ha varit en sorts vändpunkt efter vilka kvinnorna varje gång blivit med och med jämställda med män, har varit grovt optimistisk. Tvärtom har man efter varje stort krig sett hur kvinnor förts tillbaka till kvinnliga arbetsuppgifter och hur hemmens värde stigit. Kriget kanske till och med har fördröjt kvinnors jämställdhet på grund av den opinionspendel som svängt

kraftigare efter varje krig. Det finns anledning att tro att krigen förstärkt myten om det trygga hemmet och bidragit till att dramatisera olikheter mellan kvinnor och män eftersom det endast varit män som tillåtits offra sina liv för fosterlandet. Poängterandet av skillnaderna har kraftigt accentuerats genom krig och efter krig.

3.9 Modrande

Ulla Holm (1993), skriver i sin doktorsavhandling att diskussionen i mycket av kvinnoforskningen kretsar kring huruvida könsegenskaperna är deskriptivt givna av Moder Natur eller normativt tillskrivna av Fader Kultur. Skulle det senare svaret visa sig helt eller delvis riktigt inställer sig frågor som vem denne kultur är och vilken eller vilka grupper som har kulturell dominans samt hur denna dominans utövas, alltså frågor om maktrelationer.

Inom empiriska discipliner framkallar kvinnoforskare allt mer detaljerade bilder av två grupper av mänskliga varelser: Kvinnor och män. Dessa grupper av varelser inom ett område har i huvudsak motsatta, ömsesidigt uteslutande, kompletterande egenskaper, intressen och förmågor. Ofta utövar de bägge grupperna åtskilda verksamheter, rör sig gärna inom olika sfärer, talar, tänker och värderar olika. Det märkliga är dock att vad kvinnor gör på en ort kanske män gör på en annan. Enligt Ulla Holm (1993) är traditionella bilder rätt skarpa men egenskaper, förmågor, platser, sysslor med mera för respektive grupp växlar med kultur, tidpunkt, etnicitet, livsform osv.

Enligt Ulla Holm (1993), finns moderskapsnormer i de flesta samhällen och i de flesta samhällen verkar kvinnor ha internaliserat den. Den kan till och med uppfattas som en universellt bjudande etisk plikt. En gift fertil och frisk kvinna med hyfsad ekonomi bör reproducera arten det vill säga föda barn. Oavsett om en kvinna föder barn eller ej så åläggs hon som kvinna detta pliktbud att utveckla modersegenskaper.

Ulla Holm skriver:

Vad en handling än är så utövas den av någon som kan fråga sig
”Vad bör jag göra?” och rätta sig efter sitt svar (s. 98)

Att lyda böroreflekterat inte uppfattas som socialt determinerat, det vill säga socialt orsakstyrt. Kausalitet varken lyder eller trotsar man. En annan och bättre beskrivning är

att den lydiga handlar osjälvständigt eller heteronomt (utifrånstyrt). Moderskapet drabbar henne inte. Hon handlar så att hon blir mor, lyder sitt samhälles normer. Enligt Holm så beskriver normer inget. De föreskriver vad som bör ske och de föreskriver för den som skall utföra skeendet, för agenten. En norm är alltså ett rättesnöre, något som man förväntas rätta sig efter och som man fördöms enligt om man tar avstånd från eller bryter mot.

Moderskapsnormen finns i de flesta samhällen. Termen moderskap är mångtydig och begreppet är som många viktiga antropologiska begrepp vagt, poröst och väsentligen omstritt.

Ulla Holm (1993) skriver att moderskapet är ett tillstånd man går in i. Substantivet mor och moderskap antyder att ett tillstånd varar från och med det ögonblick jag föder eller adopterar ett framfött barn.

Ulla Holm (1993), väljer att använda det oexploaterade verbet modra istället för mödra som beteckning för modersfunktioner. Modraansvaret är typiskt relationellt enligt Ulla Holm (1993). Barnet är utlämnat åt och beroende av den eller de som ansvarar för dess väl och ve: Någon form av modrande måste finnas men är berättigat bara så länge denna naturgivna asymmetri råder. Modrandet syftar ytterst till att göra barnet allt mindre beroende och upphäva asymmetrin till förmån för en stabil relation. Modrande står i en direkt relation till barnens behov och krav från födseln och framåt.

4 Metod

”Femtioalet - hemmafruarnas epok” är ett uttryck som ofta förekommer i föredrag, artiklar och litteratur. För att ta reda på vilka aktörer som påverkade kvinnorna att sträva efter den rollen var det viktigt att studera material från den här perioden. Det var framför allt tidningar och litteratur som jag läste för att försöka få en uppfattning om hur kvinnor och män resonerade på fyrtio och femtioalet i frågan. Skulle kvinnorna vara hemmafruar eller yrkesarbetande?

Det är också viktigt att ställa sig frågan hur denna påverkan skedde. Var det påverkan från föräldrar och skola eller fattade kvinnorna sitt beslut att bli hemma hos barnen för att det var praktiskt omöjligt att vara yrkesarbetande när man hade småbarn, eller var det mönster som inte gick att bryta i vårt samhälle. Vilka samhälleliga aktörer påverkade kvinnorna att stanna hemma och ta hand om hem och barn?

Det är naturligt att ha en historisk bakgrund. Hur såg det ut tidigare? Man ändrar inte på ett samhällsmönster snabbt, därför är det viktigt att redovisa de inställningar och de förhållanden som fanns under tjugotalet och trettioalet. Jag sökte litteratur i kvinnohistoria via databaser och framförallt i KVINNSAM och LIBRIS kunde jag få vägledning. I de böcker som jag började forska i hittade jag intressant referenslitteratur som jag studerade. Jag läste de betänkande författarna har refererat till och jag har sökt i annat historiskt material såsom veckotidningar och har även studerat delar av tv-program.

Jag bearbetade bakgrunden först och arbetade mig framåt i tiden Det har känts naturligt för mig. Jag har då kunnat föreställa mig vilka tankar och förutsättningar som fanns och jag har levt med i diskussioner och inlägg.

4.1 Kritisk läsning och analys

De tre avhandlingar som jag använt mig av i uppsatsen har gett mig mycket kunskap och information, men även de tidningsartiklar som jag läst har bidragit till att förstärka bilden av hemmafruepoken. Jag tänker då närmast på Gunnemarks artikel, som genom

intervjuer av kvinnor fick fram viktig information. Framför allt att många kvinnor hade ett mål att bli hemmafru och att det var status.

Jag har även studerat veckpressen genom att studera gamla veckotidningar, men valt att citera och hämta material i Gullan Skölds båda böcker. Att jag valde att studera veckotidningsjournalistik beror på att de hade ett folkbildningsvärde och de kunde på så sätt betraktas som aktörer. För mig var det även ett sätt att få en inblick i den tidsepok som jag vill försöka att beskriva och studera, och jag fick en ganska målande bild tack vare veckopressen. Eftersom min undersökning bygger på både litteraturstudier och historiskt material bestående av tidskrifter, samtida litteratur och betänkande har detta inneburit att jag ägnat mycket tid åt litteratursökning och textinläsning.

Den undersökning som jag har gjort är en historiskt inriktad fallstudie men samtidigt är det en etnografisk undersökning, det är en analys av en social företeelse.

Enligt Svenning (2003), så är litteraturstudier viktiga när man har en intressant frågeställning att arbeta med och vill sondera vad som tidigare är gjort empiriskt och vilka teorier och modeller som kan hjälpa en att se verkligheten klarare. Det är här litteraturen kommer in.

Merriam, (1994), skriver att när man bedömer värdet av en informationskälla bör man fråga sig om den innehåller den information eller kunskaper som är relevanta för den frågeställning man studerar och om man kan få fram informationen på ett både praktiskt och systematiskt sätt. Om, dessa båda frågor kan besvaras jakande, finns ingen anledning att utnyttja någon annan informationskälla.

Det här är ett naturligt sätt att söka information på. Det är rationellt att gå vidare när man funnit den information man söker. Det förekommer ofta att författare behandlar samma ämne och citerar samma personer, det är tidsödande och inte speciellt givande att läsa om samma fakta och ämne ett flertal gånger. Följer man däremot en planering (i mitt fall innebar det att söka efter nya aktörer) och fortsätter undersökningen, blir arbetet med forskningen rationellt.

Enligt Michael Gustavsson (1999), är att läsa en text en handling vi är involverade i och som vi inte kan ställa oss utanför. Texten är ingenting som observeras eller betraktas empiriskt eller metaforiskt samtidigt som vi läser eller skriver, – då läser eller skriver vi inte längre. Alla kan erinra sig att, när vi läser eller skriver en text, texten inte går att skilja från dessa verksamheter. Texten är något konkret och enhetligt för oss även om vi inte kan ta på den eller observera den. Enligt Michael Gustavsson (1999) är det viktigt att inse att texten, som den föreligger i praktiken – i textanvändningen – inte får förväxlas med texten som objekt i en teoretisk verksamhet – i textbetraktandet. Texten, som fenomen, som begrepp eller som ett specifikt föremål, utgör i teorin på ett eller annat sätt ett undersökningsobjekt. Detta undersökningsfenomen tillhör teorin - det är en del av den .

Michael Gustavsson (1999) är av den uppfattningen att även i de mest subjektivistiska teorier är texten något som tolkas, och även om texten uppstår i mötet med läsaren är platsen så att säga utstakad – det externa förhållandet till texten förutsätts i själva det teoretiserande förhållningssättet oavsett teoriernas innehåll. Det gäller oavsett om teorin är helt empirisk eller formell, oavsett om den är idealistisk, subjektivistisk etc. För empirikern är texten percipierbar; för strukturalisten kan textens grammatiska, semantiska m.fl. nivåer härledas ur den initialt empiriskt identifierbara texten. För hermeneutikern, för att ta ett exempel på en subjektivistisk hållning, är texten förståbar i första hand och dess förnimbara gestalt sekundär, här är det därför inte lika lätt att avgränsa textobjektet, men även i en sådan teoribildning postuleras ett objekt om än icke ett rent empiriskt. Det metaforiska objektet blir sig självt nog, så att säga – bilden tycks representera något som inte kan utsägas utanför bilden.

I min undersökning har jag sökt efter aktörer som kunde tänkas att på något sätt påverkat eller på något sätt agera för att förmå kvinnorna att bli hemmafruar. Ur den litteratur jag har läst har jag studerat de partier i texterna som rör hemmafruar och kvinnor överhuvudtaget, extra noga och tagit till mig det som jag kan ha nytta av i uppsatsen. Vid val av litteratur har jag intresserat mig för kvinnohistoria men jag har också studerat litteratur som behandlar veckotidningar för att försöka utläsa om man i någon mån försöker påverka kvinnor i frågor som rör hemmafrurollen och yrkeskvinnorollen.

Enligt Ulf Olsson (1991) hävdar Foucault att människor alltsedan nationalstaternas uppkomst i ökande grad varit utsatta för olika former av maktprocesser med syfte att styra tankar, känslor och beteenden i vissa bestämda riktningar. Dessa processer sammanfattas under begreppet styrningsmentalitet.

En Foucaultinspirerad läsning lyfter framförallt fram texternas normaliserande och disciplinerande meningsmöjligheter och synliggör därigenom de direkt och indirekta processer som förväntas forma både enskilda människor och befolkningen i sin helhet i en viss mer eller mindre likformig riktning. Ulf Olsson (1991), hänvisar till Rory som menar att Foucault synliggör vetenskapens mörka och manipulativa sida på ett fruktbart sätt. Ulf Olsson menar (1991) att det är fullt rimligt och mycket fruktbart att se på det moderna samhällets utveckling med en Foucaultinspirerad blick. Även om de mörka sidorna i utvecklingen framträder mer än de ljusa sidorna.

När jag läste Myrdal och Kleins bok *Kvinnans dubbla roller* var den här tekniken mycket fruktbar och jag kunde tillgodogöra mig boken på ett objektiva sätt utan att påverkas eller bli manipulerad.

4.2 Kritiska reflektioner

Metoden att med hjälp av litteraturstudier och historiskt material utröna och kartlägga vilka aktörer som fanns på arenan har gett mig en vid bild av samhällsbilden på fyrtio och femtiotalet. Jag har kunnat studera forskning som behandlar alltifrån det svenska folkhemmet till forskning som rör fackföreningsrörelsen och arbetsgivarverkets agerande. En så vid och bred samhällsbild hade jag troligen inte fått genom exempelvis intervjuer, som kunde ha varit ett alternativ. De intervjuer som tidigare har gjorts av forskare och som jag har tagit del av, har varit av stor betydelse för mitt arbete och för min förståelse av forskningsfrågan även om jag inte har kunnat ta med allt material i uppsatsen.

Det finns en brist på primärkällor i min uppsats. Jag har refererat till vad andra forskare skriver om i olika tidskrifter och eftersom jag fick väldigt tydliga svar på de frågor jag sökte efter i detta material, så blev konsekvensen, att den egna empirin blev något bristfällig, den består av ett betänkande samt Myrdal och Kleins bok. De egna studierna av tidskriften *Husmodern* från femtiotalet vidgade mina kunskaper om tidsepoken samt

ökade min förståelse och inlevelseförmåga men har i övrigt endast vid något enstaka tillfälle utgjort empiri. Eftersom min frågeställning (vilka aktörer påverkade kvinnorna att stanna hemma) var ett stort forskningsområde som skulle ha inneburit ett alltför omfattande material, om jag skulle ha använt primärkällor för att få fram alla aktörer. Nu fanns forskning beträffande de flesta aktörerna på ett tillgängligt sätt. Med hjälp av tidigare forskning samt min egen empiri fick jag fram ett antal aktörer.

Kvinnoorganisationerna agerande kunde ha följts upp på ett mera målmedvetet sätt. När jag valt att fördjupa mig i olika aktörer har fokus riktats på andra situationer och företeelser. Det har inneburit att kvinnoorganisationernas agerande inte har fått så stort utrymme i uppsatsen.

5 Resultat

Syftet med undersökningen var att finna ut hur olika aktörer försökt att påverka kvinnor i en viss riktning, det vill säga att bli hemma hos barnen. Jag tycker att jag fått en ganska klar bild av hur man tänkte och resonerade under den här perioden.

5.1 Aktörer försöker att förändra kvinnans roll

En viktig aktör i kvinnofrågor är kvinnoorganisationerna. Krafter från kvinnoorganisationer försökte att förändra kvinnans roll till ett mer yrkesverksamt liv. Ett ganska radikalt försök på trettioalet av **Alva Myrdal** ville försöka att väcka tankar om att även den gifta kvinnan skulle ut och förvärvsarbeta. Under trettioalet hade det socialistiska kvinnoförbundet lyckats enas om, att värna om gifta kvinnors rätt till arbete som var starkt hotad på grund av arbetslöshet och fattigdom.

Representanter för regering, riksdag det vill säga de som styr vårt samhälle är viktiga aktörer i den här frågan, även de kvinnoorganisationerna är aktörer.

Arbetsmarknadskommissionens svala engagemang för de kvinnoorganisationernas ambitioner att planera långsiktigt för kvinnornas deltagande i förvärvslivet är en viktig faktor. Trots de kvinnoorganisationernas rekommendationer om en kartläggning av den kvinnliga arbetsmarknaden och arbetsmarknadens krav på en mer balanserad arbetsdelning mellan könen måste uppfyllas var intresset svalt.

Under beredskapstiden gjordes försök att värva gifta kvinnor till industri och verkstäder. Ett exempel på det var Arbetsmarknadskommissionens kampanj Fru Lojal som syftade till att skaffa arbetskraft till krigsindustrin. Det var framför allt de ogifta kvinnorna som kunde ställa upp. De gifta kvinnornas situation var sådan att det inte fanns möjlighet för dem att ställa upp på de orealistiska krav som industrin ställde på dem.

5.2 Världskrigen påverkar kvinnornas roll

Forskning från utlandet har visat att efter varje stort krig har man sett hur kvinnor återgått till kvinnliga arbetsuppgifter och hur hemmets värde stigit. Det finns anledning att tro att myten om det trygga hemmet förstärkts i efterkrigstider. Familjens trygghet och hemmets betydelse förstärks. Kriget separerar familjer och grundtryggheten rämman. En möjlig förklaring till detta kan vara att kvinnan och modern blir den som får den vårdande uppgiften efter ett krig, att ta hand om hem och familj.

5.3 Hemmets sysslor

Kvinnosakskvinnor som aktivt deltar i debatter och tillkännager sina åsikter i artiklar eller tal, får ses som aktörer och deras åsikter påverkar samhället i stort. Under hemmafru epoken fanns en klar uppfattning att hemmets sysslor var kvinnans, den här uppfattningen hade även de kvinnosakskunniga som ställde som krav att kvinnans uppgifter i hem och familj ej fick hindras. Även radikala kvinnor var av den uppfattningen att ansvaret för arbetsuppgifterna i hemmet var kvinnans. Den här inställningen var så vedertagen att den knappast ifrågasattes. I tidningen Hertha (Fredrika Bremerförbundets tidskrift) ansåg man att kvinnans uppgift var husmoderns uppgift.

5.4 Arbetsgivarverket

En aktör är arbetsgivarverket, deras åsikter angående kvinnans roll i samhället är ytterst viktig. SAF:s inställning till kvinnlig arbetskraft var ambivalent i början av femtiotalet. Den kvinnliga arbetskraften var billig men de var svårflyttbara och de hade större frånvaro än männen. SAF slog vakt vid den traditionella arbetsdelningen. Det vill säga mannens uppgift var att försörja fru och barn och kvinnans uppgift var moderns och husmoderns. Kostnaderna för den kvinnliga arbetskraften blev högre än för de manliga och därför slog SAF vakt om den traditionella arbetsdelningen mellan könen.

5.5 Barnomsorg

Barnomsorgen var inte tillräckligt utbyggd. En förutsättning för att kvinnor skall kunna arbeta är att barntillsynen är ordnad, aktörer här är kommunerna. Jag ansåg att det var relevant att undersöka hur man från politiskt håll hade tänkt och resonerat i denna fråga.

I arbetsmarknadskommitténs kvinnoutredning (1950) behandlade man denna fråga i ett kapitel. Kommittén anser att man på olika sätt försökt att tillgodose intresset att underlätta barnavården. Bland annat genom att statsbidrag skall kunna utgå till kommun, stiftelse, förening eller industriföretag för drift av anstalt för halvöppen barnavård. Man ansåg att:

Skapande av dylika anläggningar har starkt bidragit till att kvinnor med vårdnadsplikt mot barn kunnat ägna sig åt förvärvsarbete (s. 74).

Enligt barnavårdslagen avsågs anstalter för vård och uppfostran av barn under en begränsad del av dygnet. De institutioner som avsågs var daghem (heldagsvistelse minst 6 tim avsågs barn som ännu inte nått skolåldern), barnträdgårdar (för beredande av vistelse och fostran under begränsad tid av dagen för barn 4-7 år) och eftermiddagshem för beredande av vistelse under tillsyn, efter skolarbetets slut för dagen åt skolbarn.

De så kallade veckohemmen räknades inte som halvöppen barnavård eftersom barnen vistas där från söndag kväll till lördag då de avhämtas för att vistas i hemmet över veckohelgen. I vissa fall räknades veckohem in i halvöppen barnavård, det var i de fall då föräldrarna hämtade sina barn och hade hand om barnen under den delen av dygnet då de ej var i arbete. Veckohemmen användes ofta av skiftarbetande föräldrar. Veckohemmen var relativt få.

Barnträdgårdar och eftermiddagshem hade närmast betydelse som trivselåtgärder för hemarbetande husmödrar. De kunde även i viss omfattning användas exempelvis av deltidsarbetande mödrar.

Arbetsmarknadskommitténs kvinnoutredning (1950) använde i sitt betänkande Kristianstads stads daghem som exempel, då det var ett av de modernaste i landet.

Beträffande daghem kunde kommittén konstatera att en del kommuner visade sig vara ovilliga att bygga ut daghem på grund av att det var för dyrt och hade istället börja intressera sig för familjedaghemverksamhet.

Statsutskottet och riksdagen hade beträffande halvöppen barnavård uttalat, att man borde koncentrera sig på inrättande av barnträdgårdar och eftermiddagshem men vara

mer restriktiv med inrättande av daghem. Från kommitténs sida för sakkunniga beträffande den halvöppna barnavården har man framhållit att ur näringslivets synpunkt är det av vikt att daghemsverksamheten utökas, medan däremot barnträdgårdar och lekstugor saknar nämnvärd betydelse för näringslivet.

Kommittén hade också sökt skapa sig en uppfattning om föräldrarnas inställning syn på barninstitutionerna och konstaterat, att föräldrarna som regel var nöjda och tacksamma. Man saknade dock tillsyn när barnen var sjuka och då fick föräldrarna problem med att lösa tillsynsfrågan.

5.6 Veckotidningarnas uppfattning om hemmafrurollen

I Fredrika Bremerförbundets tidskrift Hertha försökte man att uppvärdera husmoderns roll. Att hemarbetet borde göras till ett yrke och se husmodern som en egen företagare. Tidningen propagerade för en förbättrad huslig utbildning. Tidningen intresserade sig för samhällsekonomi och hushållsekonomi blev ett viktigt spörsmål.

Veckotidningar som Året Runt och Vecko-Journalen hade en ganska klar inställning att gifta kvinnor inte skall yrkesarbeta men under slutet av femtiotalet började skribenterna att ändra uppfattning. Veckotidningar har en stor roll beträffande folkbildning och deras åsikter och inställningar påverkar läsarna i hög grad och får anses vara aktörer.

5.7 Alva Myrdal och Viola Kleins rekommendationer

Alva Myrdal och Viola Klein (1957) rekommenderade i sin bok kvinnorna stanna hemma hos barnen några år. De stödde sig på psykologiska undersökningar som ansågs visa att det var viktigt att knyta barnet nära modern under de första tre åren. Många kvinnor födde mer än ett barn och kunde om de följde Alva Myrdals och Viola Kleins rekommendationer räkna med en tioårsperiod som hemmafru.

Frågan om gifta kvinnor bör arbeta utanför hemmet var ett mycket aktuellt kvinnospörsmål på 1950-talet. Det var mycket som både talade för och emot gifta kvinnors förvärvsarbete. Syftet med boken var att sprida fakta så att man skulle kunna göra en bedömning i frågan. Enligt Myrdal och Klein så visade undersökningar av psykologer och sociologer att flertalet kvinnor är lika dugliga som männen på de flesta punkter. Männen visade något större dragning åt en viss färdighet, t.ex. mekanisk. Detta

kompenserar kvinnorna genom att excellera i exempelvis språk. Om männen oftare utmärker sig i fråga om kroppskrafter så är kvinnorna på motsvarande sätt överlägsna i fingerfärdighet. Författarna Myrdal och Klein skriver också att kvinnornas insatser blivit uppenbara för envar, kanske har påskyndades processen av världskrigen, då det var nödvändigt att låta kvinnor arbeta i yrken som männen förut haft ensamrätt till.

Enligt Myrdal och Klein fanns en avund mellan de förvärvsarbetande kvinnorna och husmödrarna. Förvärvsarbetande kvinnor missunnar husmödrar deras frihet att sköta sina ärenden på ett sätt som de själva vill, kanske också den frihet som följer med en större ledighet. Husmödrarna avundades yrkeskvinnorna deras ekonomiska oberoende och mera omväxlande kontakter samt känslan av att ha en uppgift.

Myrdal och Klein föreslår att kvinnorna skall planera sitt liv efter dessa tre faser och utbildning, familj och arbete kan på så sätt förenas till en harmonisk helhet om vardera får sin plats i en tidsföljd.

Enligt Myrdal och Klein är det viktigt att även pojkar undervisas i husligt arbete såsom i Sverige.

Det bör inpräntas i dem, att hemmet är en gemensam ansvarsuppgift för både män och kvinnor. Vi anser numera att förhållandet mellan man och hustru bör vara ett kamratskap och att endast detta mönster överensstämmer med vår demokratiska uppfattning (s.187).

5.7.1 Kvinnans levnadsfaser

Myrdal och Klein (1957) skriver om kvinnans levnadsfaser, vuxenålderns första fas, mellan skolans slut och äktenskapet är de männens arbetskamrater, de blir medlemmar av föreningar och når en politisk mognad, alldeles som arbetskamrater av andra könet. De förtjänar också en egen inkomst och utvecklar vanan att använda den på egen hand. Ekonomiskt sett lever flickorna som om de vore män men de är handikappade av löneskillnader och det som är ännu viktigare, bristen på chanser till verklig befördran. Men flertalet flickor har inte heller någon avsikt att fortsätta inom ett yrke hela livet igenom.

Efter en period med förvärvsarbete delar sig vägen, den kallas vuxenålderns andra fas. De som fortsätter som löntagare består huvudsakligen av dem som inte gifter sig (antalet sjönk under andra världskriget) Enligt Myrdal och Klein så var femtiotalets kvinnoproblem inte att gifta kvinnor vill slå sig fria för att börja arbeta, utan istället om förvärvsarbetande kvinnor skall behöva lämna sitt yrkesarbete för att arbeta i hemmen. Detta läge har kommit de svenska kvinnosakskvinnorna att ändra det nötta slagordet om "gifta kvinnors rätt till arbete" till "arbetande kvinnors rätta att gifta sig".

Vuxenålderns tredje fas: vid den tidpunkten när barnen är så vuxna att de inte längre fordrar moderns hela intresse. Myrdal och Klein kallar det "avgång" från aktivt moderskap. Många kvinnor genomgår här en akut känslökris och många kvinnor upplever en tomhet och meningslöshet.

5.7.2 Kvinnornas uppgift

Myrdal och Klein (1957) undersöker i sin bok om de gifta kvinnornas yrkesverksamhet påverkar barnens välbefinnande.

Eftersom det är kvinnornas uppgift att både föda och uppfostra det kommande släktet, får vi lov att undersöka verkningarna av kvinnornas yrkesverksamhet på båda dessa uppgifter, om vi skall kunna bedöma dess följder (s. 138).

Klein och Myrdal skriver att vid treårsåldern kan man utan oro börja tillämpa ett längre dagligt avbrott i samvaron moder- barn. Vid den tiden bör barnets sociala mognad ha utvecklats så långt att det kan lämna hemmet några timmar om dagen och börja sitt liv i en ny värld, ett första samhälle bestående av jämnåriga. Författarna menar att om modern kunde arbeta 4-6 timmar om dagen och barnet då tillbringade sin tid på daghem eller i en förskola så skulle jämvikt skapas mellan både moderns och barnens intressen.

Från skolårens början, dvs. omkring 5-6 års ålder, blir sällskapet från jämnåriga viktigare för barnet. De barn som är i 5-6 års ålder behöver annan stimulans än den modern kan ge och umgänge med jämnåriga är då viktigt för barnens utveckling

Det finns ingen grund för tron att försummelse av barnen är ett nödvändigt resultat av mödrars förvärvsarbete enligt Klein och Myrdal. Undersökningar gjorda på folkskolor i Göteborg visade att skolresultaten hos barn vars mödrar var förvärvsarbetande var lägre i den lägsta klassen än hos barn vars mödrar var hemmavarande I fjärde klassen vara

betygen lika i de bägge grupperna. I sjunde klassen låg de yrkesarbetande mödrarnas barn främst.

Myrdal och Klein skriver:

Att den nutida psykologin har gett understöd och berättigande åt en föreställning som kanske någon tid ansetts "gammalmodig": åsikten att barnens lyckliga framtida utveckling beror på den kärleksfulla vård som mödrarna ger dem (s. 147)

Myrdal och Klein anser att det är uppenbart att mödrar inte kan arbeta borta om de skall följa dessa, nya krävande principer för moderskapet . "Detta måste accepteras som en följd av det man numera vet: att kärlek och trygghet är väsentliga för utvecklingen av en harmonisk personlighet". Alva Myrdal & Viola Klein efterlyste mer forskning inom området.

Alva Myrdal följde själv aldrig sina rekommendationer om kvinnors arbete och hennes idéer om kvinnors arbete var betydligt radikalare på trettioalet.

5.8 Ideal och Normer

Många kvinnor hade hemmafrurollen som ideal och det förespeglade dem inte vid denna tid att skaffa förvärvsarbete. Kvinnorna följde samma mönster som mödrarna och väninnorna. Deras mål var att bli gift och att ha ett välskött hem med make och barn.

Kvinnor handlar efter sitt samhälles normer. En norm är ett rättesnöre, något som man förväntas rätta sig efter. Moderskapsnormen finns i de flesta samhällen. Kvinnan drabbas inte av moderskapet. Hon handlar så att hon blir mor, helt enligt samhällets normer.

5.9 Arbetsmarknadskommitténs kvinnoutredning

Arbetsmarknadskommitténs kvinnoutredning påpekade att beskattnings och socialpolitiken verkade hämmande på viljan hos gifta kvinnor att yrkesarbeta, det var också så att de kostnader som tillkom när bägge föräldrarna yrkesarbetade bidrog till att nettotillskottet blev förhållandevis litet.

Arbetsmarknadskommittén för kvinnoutredning uppmärksammade på följande förhållanden som de ansåg var faktorer som är av betydelse för att öka jämställdheten på arbetsmarknaden.

- . Kvinnors yrkesutbildning var otillfredsställande
- . Rationalisering av hemarbetet
- . Barntillsynen bör utökas
- . Butikstängningslagstiftningen bör ses över, det gäller även expeditionstiderna på exempelvis bank och sjukkassa. Detta gällde även öppettiderna på kommunala tvättinrättningar och statliga och kommunala expeditioner.
- . Beskattnings- och socialpolitiken verkade i vissa fall hämmande på viljan hos gifta kvinnor att ta ett förvärvsarbete. Det förekom felaktiga föreställningar om beskattningsreglernas verkningar
- . Det allvarligaste argumentet för gifta kvinnor att avstå från förvärvsarbetet ligger dock däri, att nettotillskottet till familjeinkomsten blev förhållandevis litet på grund av de kostnader som tillkom på grund av förvärvsarbete och endast en liten del var avdragsgill i deklarationen.

Det är således ett ganska stort antal aktörer som på olika sätt påverkat kvinnorna att stanna hemma och ta hand om hem och familj. Regering och Riksdag det vill säga de som styr, påverkade kvinnornas roll. Arbetsgivarna tillsammans med Svenska Arbetsgivareföreningen påverkade villkoren på arbetsmarknaden. Kriget fick människor att känna sig otrygga. Efter kriget blev tryggheten oerhört viktig och hemmets roll förstärktes. Det var svårt att ordna barntillsynen om föräldrarna var yrkesarbetande. Det fanns inte så många daghem och de som var yrkesarbetande hade ganska ofta problem med att ordna barntillsyn. Veckotidningarnas syn på kvinnans roll var att hon skulle vara hemma och ta hand om hem och familj. Alva Myrdal och Viola Klein var av den uppfattningen att kvinnorna skulle vara hemma och ta hand om barnen tills barnen var några år. När småbarnsperioden var över kunde kvinnorna vara yrkesverksamma igen. Kvinnorna rättar sig efter samhällets normer, att ta hand om hem och familj. Slutligen, en viktig anledning till att kvinnorna stannade hemma enligt Arbetsmarknadskommitténs kvinnoutredning är den att nettotillskottet blev förhållandevis litet på grund av de kostnader som tillkom vid förvärvsarbete.

6 Diskussion

Resultatredovisningen i kapitel 5 ger en ganska klar bild av hur det såg ut för den svenska kvinnan under 1930-1950-talet. Det finns säkert andra aktörer, men jag har i alla fall fått en uppfattning om hur gifta kvinnorna påverkades. De kvinnor som var ensamförsörjare hade oftast inget val, de tvingades att försörja sig och barn, om de hade några. De fick ordna barntillsynen så gott de kunde, men deras situation har jag inte tagit upp i uppsatsen.

6.1 Styrningsmentalitet

Enligt Ulf Olsson (1991) så hävdar Foucault att människor under alla tider varit utsatta för maktprocesser i form av att styra tankar och handlingar i en viss bestämd riktning. Begreppet kallas styrningsmentalitet. Under litteraturgenomgången har jag ofta fått detta bekräftat. Exempelvis försökte makthavarna under beredskapstiden att påverka kvinnorna i en viss riktning. Även Alva Myrdal och Viola Klein försökte i sin bok att påverka kvinnorna att stanna hemma under den period i livet då de hade små barn. Alva Myrdal hade skaffat sig en viktig position i samhället, både här hemma och utomlands och hennes synpunkter vägde tungt.

Arbetsmarknadens och fackets syn på kvinnlig arbetskraft påverkade kvinnornas situation. Inom verkstadsindustrin och järnbruken såg man det som ett avbräck när man tvingades ta in kvinnlig arbetskraft, men de ansåg att det var tilltalande att den var avsevärt billigare. Inom Bofors uppstod tvister när arbetsgivaren såg sin chans att sänka de fast anställda kvinnornas löner. Enligt Overud (2005) stred Metall under krigsåren för att kvinnolönerna skulle höjas. Detta var inte på grund av att facket stöttade kvinnlig arbetskraft utan det fanns en undermening, man stred framförallt för att skydda den manliga arbetskraften men även för att rädda lönenivåerna för de fast anställda kvinnorna. Var kvinnolönerna lika höga som männens, räknade man med att inga arbetsgivare skulle vilja föredra kvinnlig arbetskraft efter kriget.

6.2 Hemmafru och husmoder

Ibland används orden hemmafru och husmoder synonymt, vilket förtjänar att diskuteras. Hemmafrun är inte yrkesarbetande. Min egen studie av tidningen *HUSMODERN* från 1950-talet visar hur en husmoder kunde vara yrkesarbetande, även om det stora flertalet var hemmaarbetande under den här tidsperioden. Husmodern har ansvaret för hem och familj oavsett om hon är yrkesarbetande eller hemmaarbetande. Det skulle vara intressant att utreda, hur många hemmafruar som stod till arbetsmarknadens förfogande. I dag diskuterar vi ofta frågan om ”svart arbetskraft”. Hur vanligt var det att kvinnorna drygade ut hushållskassan med exempelvis städjobb eller kortare vikariat? Svårigheten med att finna fakta beträffande sådan forskning är att det är svårt att finna dokumentation och statistik beträffande denna dolda arbetskraft.

6.3 Kvinnors utbildning och samhällets normer

Arbetsmarknadskommitténs kvinnoutredning påpekade också att kvinnors utbildning var otillfredsställande. Många kvinnor kanske tänkte sig en framtid som hemmafru och skaffade sig möjligtvis en utbildning som var anpassad för denna roll. Det var svårt för kvinnorna skaffa sig ett arbete utan yrkesutbildning. Om de inte utbildade sig fick de söka tjänster med okvalificerade arbetsuppgifter och ofta var lönerna beträffande dessa arbeten låga.

För kvinnorna själva var det kanske en självklarhet att vara hemmafru, de funderade kanske aldrig på att yrkesarbeta. Det är inte säkert att de övervägde varför de stannade hemma, det var ett samhällsmönster som man följde, en norm som man skulle rätta sig efter. Kerstin Gunnemark (1996) lyckas med sina intervjuer beskriva hur kvinnorna tänkte och hur självklart det var att bli hemmafru precis som mor och de gifta väninnorna.

Det var en traditionell syn att mannen var familjeförsörjare och att lönen skulle vara tillräcklig för att försörja familjen. När kvinnorna under beredskapstiden tillfälligtvis blev familjeförsörjare så var kvinnornas löner betydligt lägre än männens och inte ens en tillfällig ”familjeförsörjarroll” kunde bidra till att höja kvinnornas löner. Man kan tänka sig att kvinnorna ansåg att det var deras plikt att ställa upp och att de arbetade för nationens bästa.

6.4 Vårnadsbidrag

Vi har nyligen fått en ny regering. Ett av deras förslag är att införa vårnadsbidrag till den förälder som önskar att stanna hemma och vårda minderåriga barn. Det visar tydligt att det finns många som har den uppfattningen att det är ett bra alternativ att en förälder är "hemmaförälder". Det är viktigt att göra en "tillbakablick" och lära av vår historia. Om det nu blir aktuellt med vårnadsbidrag uppkommer en del frågor. Kommer det att vara många som väljer detta alternativ? Kommer samhället att erbjuda någon ekonomisk kompensation utöver vårnadsbidraget för det inkomstbortfall den hemmavarande föräldern gör. Skall samhället (genom kurser och utbildning) underlätta för den föräldern, när han eller hon skall ut i arbetslivet igen? Blir det kvinnorna som stannar hemma eller har synen i samhället förändrats så att även män kan tänka sig att stanna hemma och sköta hem och barn? Det blir intressant att följa utvecklingen.

Referenser

Almgren, N & Norrbin, C. artikel (1999). Kvinnors intressen och strategier i statlig politik- ”statsfeminism” och kvinnliga nätverk i Sverige under 1940-talet (44). I *Kön, religion og kvinder i bevaegelse. Roskilde*, institutet for historie og samfundsforhold Roskilde

Betänkande av arbetsmarknadskommittéens kvinnoutredning (1950). Stockholm

Gunnemark, K. (1996). Hemmafruar och tonårsflickor berättar om folkhemmets rekvisita. *Skrifter från Etnografiska föreningen i Väst-Sverige*

Gustavsson, Michael. (1999). Text och textobjekt. I Sävström, C A & Östman, Leif. *Textanalys*. Studentlitteratur Lund

Hedenborg, S & Wikander, U. (2003). *Makt och försörjning*. Studentlitteratur Lund.

Hirdman, Y. (1992). *Den socialistiska hemmafrun kvinnohistorier och andra kvinnohistorier*. Stockholm: Carlsson bokförlag.

Holm, U. (1993). *Modrande & Praxis*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB.

Husmodern nr 6. 1953, nr 6. 1955, nr 20. 1956

Merriam, S.(1994). *Fallstudien*. Studentlitteratur Lund.

Myrdal A & Klein V (1957). *Kvinnans dubbla roller*. Stockholm: Barnängens Tryckerier AB.

Olsson, Ulf. (1999). Att läsa texter med en Foucaultinspirerad blick. I Sävström, C A & Östman, Leif. *Textanalys*. Studentlitteratur Lund

Overud, J. (2005). *I beredskap med Fru Lojal*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

Schånberg, I. (2001). *Genus och utbildning*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International

Schånberg, I. (2002). SAF och genusordningen (22). *Kvinnor tar plats*. Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek

Sköld, G. (2006). *Med känsla för klass*. Stockholm: Leopard förlag.

Sköld, G. (1998). *Från Moder till samhällsvarelse*: Stockholms Universitet

Svenning, C. (2003). *Metodboken*. Malmö: Lorentz Förlag.

Wikander ,U. (1992). Delat arbete, delad makt. I Åström, G & Hirdman, Y. *Kontraktet i kris*. Stockholm: Carlsson Bokförlag